

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на на доц. д-р Ерика Лазарова

БОГОМИЛО-КАТАРСКАТА ФИЛОСОФИЯ КАТО ЖИВЯНА ЕТИКА

от проф. д-р Надежда Драгова

Уважаеми колеги и гости,

За дуалистичната ерес (която доц. д-р Ерика Лазарова, следвайки съвременните научни тенденции предпочита да нарича дуалистично християнство) в Европа и конкретно за българските богомили, вече хилядолетие се натрупва необозрима литература – и конфесионална, и историографска, и философска. Думата „необозрима“ не е хипербола, щом и сега в поредно преиздаваната библиография на Кръстина Гечева има неотразени съвременни български публикации с приносен –монографичен и студиен характер. Натрупаната грамада интерпертативни текстове обаче не създава успокояване, че вече знаем всичко, или поне главното, основното. Обратното – всяка нова публикация раздухва нови дискусии. Именно затова с новите си постановки и приноси дисертацията на Ерика Лазарова „Богомилско-катарската философия като живяна етика“ представлява **същностно дисертационен труд с неувяхващо актуална проблематика**, в обем от 354 състени печатни или около 600 стандартни страници, състоящ се от увод, единадесет глави и заключение, библиография с по 200 заглавия на кирилица и латиница, както и четири много интересни приложения, а всъщност студии, допълващи сполучливо общата тъкан на изложението, поставяйки важни акценти именно в контекста на живяната етика и на историческата рецепция на алтернативното християнство.

Разрешете ми да ви представя моето виждане за приносите в това богато на теми и изследвани аспекти многопосочно изследване, като подчертавам, че авторефератът отразява адекватно съдържанието, методиката и приносите на дисертацията. На първо място ще отбележа важните

I. **Методологически приноси:** доц. д-р Ерика Лазарова правилно позиционира органичния философски терен на т.нар. „християнски хуманизъм“ като активиран на Балканите в навечерието и в началото на втория милениум от нашата ера. А това създава, чрез използване на проверени вече подходи и постановки, но и чрез нови прочити и решения на стари проблеми, да се постигне конкретно когнитивно осмисляне на типологиите на богомилската култура. А понятието „култура“ в съвременното му дефиниране (А. Фол и др.) означава „осмислено поведение“. Затова и ориентацията на доц. Лазарова към изследване на *етичното поведение* на т.нар. еретици, поставя нейната проблематика и нейният текст в най-съвременните и най-перспективни културологични параметри. Самият избор на подобен подход е вече успех за авторката, която успешно осъществява един наистина интердисциплинарен труд.

Сполука е и очертаване границите на наблюдение с един изразителен, едновременно битов белег и светогледна характеристика – **живяната етика**. Тоест, етиката на богомили и катари бива третирана не визионерски, не прагматически или дидактически, не и като предначертан постулат, а като *реално живяна*. Търсят се измеренията ѝ не само и не единствено в житейското поведение на аскеза и жертвоготовност и в неговата мотивация, а чрез преосмисляне цялостната ежедневна философия, но и космогонията, вярата и социалното учение на богомили и катари. Това позволява да се съчетаят – отново принос на труда – двете методологически линии – *историческата*, оживяваща миналото и *културфилософската* или собствено теоретичната, предполагаща съвременния поглед към темата и оценка на феномена „богомилство-катарство“.

Става дума за задача с повишена трудност, но тъй като изследователката разполага с проверен теоретичен инструментариум, а е проверен през годините и опитът ѝ в неговата творческа продуктивност от висок ранг, то тя с успех се справя с представяне *панетическия характер* на богомилско-катарската философия и практика. Като искам специално да подчертая, че положителна роля при извеждането на новите тези има и избрания монографичен подход на комплексно и интердисциплинарно представяне на проблемите. Защото, макар и

богомилството да е основен проблем в българското духовно наследство, засега то е дагмосано с отрицанието „ерес“ и е разглеждано предимно с публицистичен патос и неизбежно парцелизиране, което не позволява и на непредубедената наука да постигне пълнота на познанието.

И тук ще наблегна специално върху значимия, наистина голям принос на доц. д-р Ерика Лазарова за постигане **процесуално експониране** на националната изследователска традиция - и в хронологически план, и в избраните насоки или главни интерпретационни линии на изложението, водещи до реални научни резултати. С присъщата ѝ прецизност, тя стига до енциклопедична пълнота в представяне на незаслужено забравени автори. При това авторката продуктивно използва и **компаративисткия метод**, за да може да се възползва в пълна мяра от чуждата интелектуална опитност, но и да предлага на фона на приемане или отхвърляне на известни вече постановки своите нови, оригинални тези.

Няма да влизам в подробности в това отношение, но не мога да отмина факта, че принос представлява и определянето на богомилско-катарската философия в *едновременното ѝ битие на егалитаризъм и духовен аристократизъм*. Както това е обстойно разкрито в Глава шеста. Определено авторски принос представлява интерпретиране на етиката като *социална философия*. Тук може много да се говори за въведени понятия и цели теми в осма и девета глава - „Неравенството като социален и нравствен проблем“, „Богатството като илюзорно битие“ и „Секуларисткият демократизъм като отказ от властта на институциите, но и като отказ от властта на човека над човека“, „Сексуалното равенство като социо-културен проблем. Жената като морален субект и за култа към прекрасната дама в Окситания“, „Социалното реформаторство като етическа иновация“.

Особено ми допада и че Ерика Лазарова ангажирано защитава представата за социално-критичната същност на богомилството, използвайки уроците на Ерих Фром или пряко извеждайки изводите си от Евангелието, за да докаже исконно християнската позиция на представителите на „дуалистичната ерес“.

II. Новаторски тези с фундаментален характер: новаторството на авторката не се предпоставя в началото, нито е програмно заявено от дисертантката. То се проявява постепенно, но закономерно с търсенето и аргументирането на „нова кота“ за научно наблюдение и анализ: въвежда се, обяснява се и се отстоява със солидни аргументи *тезата за общото назоваване на феномена*. Затова би изтъкнала като Кралимарковска крачка въвеждането, обясняването и отстояването със солидни аргументи на позицията за *общо назоваване на европейските движения на дуализма*, независимо че досега те най-често биват откроявани в отделните науки до степен на автономности, самозародили се от социалните противоречия на европейските държавност и църква от X век до Реформацията. В труда на доц. д-р Е. Лазарова са преодоляни и аргументите за същностни конфесионални особености и ритуални различия и *по безспорен начин е разкрит общия им идеен генезис чрез механизмите на еднакъв верски контекст и светогледно родство*, независимо от конкретното им вкореняване в почвата на различни национални традиции.

Много убедителен е този поход, фиксиращ надрегионалните измерения на богомило-катарската философия и стъпващ върху *типологичното*. Не става въпрос за честта или „еретичността“ на един или друг народ, а за откриване механизмите на идеологемите при мигриране на „еретици“ и идеи до степен за броещи столетия т.нар. дуалистично християнство да прерасне и прорасне в глобалната обща нова епоха – Реформацията. Дълг на науката е да споява явленията в общи термини. И това в случая е крупна заслуга на доц. Лазарова. Избраният от нея термин *„богомило-катарска философия“* е достатъчно изразителен и точен. Не си правя илюзии, че той ще бъде веднага и повсеместно приет – новаторството няма как да не предизвика ново съживяване на противопоставянията. Но научният анализ постулира твърде ясно принципите, поради което вярвам, че ще остава все по-малко място за дискусии, особено ако книгата бъде преведена на френски, руски или английски.

Например в разделите „Научната мисъл за идейното единство на богомили и катари“ и „Диспутът Донден-Морган като реанимация на

спора за автохтоността на катаризма” и др. са евентуални невралгични пресечки на научни дискусии, но и предпоставка за доказване тезата на д-р Лазарова, отхвърляйки предпоставени обяснения и залагайки върху аргументирането на постулатите, обясняващи доказателствено - с научни аргументи и исторически факти историческите реалии, както това прави авторката.

III. Специфично философски приноси: в Глава четвърта Е. Лазарова съчетава методологията на историзма със задълбочен философски анализ, което води до нови прочити и изковаване на нови понятия като *богомилско-катарски светоглед*. Важно е и да се изтъкне, че става дума за едно понятие, което решава и много други важни въпроси и води до иновативни прочити и постановки – за богомилско-катарската философия като *единство на духовен аристократизъм и егалитаризъм*, за жената като морален субект, за инквизицията като геноцид и др.

Споменатото достойнство на труда – умелото използване на *интердисциплинността* и *холистичния подход*, проличава ясно и в приложенията.

Франциск от Азиси- канонизираният еретик или за алианса между катарската етика и католицизма”, „Достоевски, дуалистичната ерес и религиозната манипулация”, „Стефан Гечев и богомилският нравствен идеал”, „Моралните възгледи на бъдещия екзарх Стефан I Български в светлината на ранния му епистемологичен интерес към богомилството”.

Всяка от тези творби носи внушения, отпращащи към по-детайлното, но и по-концептуално разбиране на учението на богомили и катари като начинатели на нова мисловна парадигма, продължаваща и днес да звучи актуално и чрез предизвикателството си да поражда и нови визии за сложността на историческия процес и за прогреса, респективно – за регреса, в историята.

IV. Научен морал: анализът в дисертационния труд не се извършва анонимно. Специалистът-автор се откроява ярко не само с професионализма си и собствения си стил, но и с едновременно аргументираното, но и емоционално-ангажирано представяне на защитаваните тези. Това е жест на темперамент, съчетан и подплетен с

компетентност, който определя едно (за сега) рядко качество в нашите научни среди – представяне на текста като дискусия със съществуващите мнения и научни пристрастия, стремеж да се изчерпи в дълбочина и широчина разглежданата тема, смелост да не се заобикалят невралгичните точки на унаследени дискусии, а да се осмислят те с нов доказателствен материал.

Резюмирайки всичко казано досега, ще изтъкна, че моите усилия на рецензент са насочени към изтъкване **глобално новото и европейски значимото** в представения дисертационен труд „Богомило-катарската философия като живяна етика” като постижения на авторката в измеренията от най-висш клас във философията, социологията, съпоставителната културология. Това, в съдържателен план, както вече посочих, е представяне дуалистичното християнство като богомило-катарска философия, изграждане конструкта на *панетизма като светоглед и живяна етика*, разглеждане етическия начин на живот и нравствената философия на богомили и катарии като *единство на теория и практика*, тоест като *живяна етика*, третиране социалната философия на богомили и катарии като извеждане диалектиката „богатство-бедност” и като типична и за днешното глобално общество дилема, фокусираща противоречията „вечно и преходно, божествено и човешко, респективно „актуално значимо-вечни ценности”. Новаторски са и постановките за *богатството като илюзорно битие* и схващането за социалната философия на еретиците-дуалисти като *първа форма на тотален социален критицизъм*.

Затова убедено заставам зад дисертационния труд на авторката като научно постижение с голяма теоретична стойност и пледирам Научното жури единодушно да ѝ присъди научната степен „доктор на философските науки”.

27.06.2013 г.

.....

гр.

Проф. Надежда Драгова

